

Ekin Kadir Selçuk (Ed.), *Kuruculuktan Daimî Muhalefete CHP'nin 100 Yılı, İletişim Yayınları, 2023, 334 s.*

Değerlendiren: Melda Karakuş

Doktorasını Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde tamamlayan ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevini sürdüren Ekin Kadir Selçuk, 2023 yılında derlediği Kuruculuktan Daimî Muhalefete CHP'nin 100 Yılı adlı eserinde CHP'nin kurulduğu günden 2023 genel seçimleri sonrasına kadar panoramik bir görüntüsünü sunmuştur. "CHP: Geçmişten Geleceğe" başlıklı girişle derlemenin CHP'nin bugünkü siyasal arenadaki başarısız konumunun geçmişin ideolojik tartışmalarından, aktörlerinden, Dünya ve Türkiye konjonktüründen bağımsız düşünülemediğini gösterme amacıyla olduğuna işaret etmiştir. Bu minvalde seçmenin gözünde hem umut hem de hayal kırıklığı ile özdeşleşen bu partinin seçimlerdeki başarısızlığının ardında halkın eğitimsizliğinden ve olgunlaşmamasından partinin halkın değerlerine inememesine kadar geniş yelpazeli nedenler silsilesi gösterildiğine dikkat çeken yazar bu nedenlerin ortaya çıkış koşullarının okuyuculara aktarılması için sözü sırasıyla CHP'nin her bir dönemini ayrı ayrı anlatan yazarlara bırakmıştır (Selçuk, 2023a, s. 10-13).

Bu noktada kronolojik sıra izlenen derleme kitapta öncelikle H. Seçkin Çelik'in yazdığı "Kurucu Parti: Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1945)" adlı bölüm yer almıştır (s. 15-39). . Bu bölümde partinin halkçılık esası üzerine kurulduğu, kökleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne uzanmasına rağmen onların ihtilalciliğinden ayrılarak aslında inkılapçılığa yöneldiği diğer bir ifadeyle Atatürk'ün gerçekleştireceği inkılaplar için kullandığı bir organizasyon olarak ortaya çıktığı söylenmiştir. Aynı zamanda bölümde CHP'nin

@ Arş. Gör. Melda Karakuş, İstanbul Arel Üniversitesi, meldakarakuş@arel.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4437-5915>

📖 Karakuş, M. (2023). Ekin Kadir Selçuk (ed.), Kuruculuktan daimi muhalefete CHP'nin 100 yılı. *Güncel Sosyoloji*, 1(1), 118-123.

📄 guncelsosyoloji.com

📅 Başvuru: 10.11.2023
Revizyon: 22.11.2023
Kabul: 30.11.2023
Online Basım: 15.12.2023

tek parti olarak niteliği tartışmaya açılmıştır. Bu bağlamda Juan Linz, Maurice Duverger ve Ergün Özbudun gibi akademik isimlerin sınıflandırmalarından, partide Atatürk ve sonrasında İsmet İnönü'nün milli şef olarak addedilen baskın liderliğinden, kadroların partinin programlarına ve Milli Mücadele'ye bağlı aydınlardan, bürokratlardan, serbest meslek sahiplerinden oluşmasından, partinin özellikle Büyük Buhran ile birlikte Kemalizm kavramsallaştırmasıyla kendi modernlik yolunu oluşturmasından yola çıkan yazar CHP'nin devrimci-otoriter bir yönelimi temsil eden tek parti türü olduğunu belirtmiştir.

Derlemede bulunan bir sonraki makalede Pınar Aydoğan "CHP (1945-1950): Demokrasiye Alışma Dönemi" başlığı altında CHP'nin tek partili dönemden çok partili hayata geçiş sürecini analiz etmiştir (s. 55-77). 1950 yılındaki Demokrat Parti iktidarına kadar olan bu ara dönemin temel niteliklerinden biri olan demokratikleşme çabasının Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve boğazların yönetimi konusunda talepte bulunmasıyla ortaya çıkan tehdit ve bu tehlide karşı Amerika'nın Marshall yardımıyla Türkiye'yi desteklemesi sonucu Türkiye'nin demokratik rejimlerle aynı kampta olmasından bağımsız düşünülemediği vurgulanmıştır. Bu minvalde yazar ara dönemin CHP'nin yapısında oluşturduğu değişiklikleri açıklamaya girişmiştir. Bu değişiklikleri lider İsmet İnönü'nün 19 Mayıs ve 1 Kasım 1945 yılında yabancı propagandalar dediği sola kapıyı kapatır şekilde formüle ettiği rejimin demokratikleşmesi adına muhalefet partisinin gerekliliğine yaptığı vurgu, CHP'nin II. Olağanüstü Kurultay'ında değişmez genel başkanlığın kaldırılması, tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesi, sınıfa dayalı cemiyet kurma yasağının lağvedilmesi, Müfrit Peker hükümetinin karşısında Nihat Erim'in başını çektiği mutedil 35'lerin konumlanması dahası din konusunda ılımlı olan başbakan Şemsettin Günaltay'ın imam hatip kursları açması, din dersleri koyması gibi politikalarıyla partideki laik bakışın esnetilmesi üzerinden değerlendirmiştir.

CHP'nin kendi eliyle getirdiği demokrasinin bir neticesi olarak karşımızda duran Demokrat Parti iktidarı gerçekliğiyle yüzleştiği dönemi anlatan "Muhalefetten Ortanın Soluna CHP (1950-1965)" adlı makalede Selman Saç tarafından, seçimleri kazanacağından oldukça emin olan CHP'nin demokratik sistemin kalıcılığına idealinden sapmama ve muhalefet etme arasında sıkışıp kalmışlığı üzerinde durulmuştur (s. 83-110). Partinin ilk başlarda mecliste hiçbir önerge vermeyerek adeta komaya girmesi, demokratik rejimin ilerlemesi adına DP'ye şans verilerek ezan yasağının kaldırılmasına ses çıkarmaması ama aynı zamanda iktidarın dini siyasete alet etmesinin eleştirilmesi, Atatürk devrimlerine bağlılığı gündeme getirmesi, yurt gezileri yapması, kırın meselelerini politiklaştırması, DP'nin ülkeyi yarı sömürge haline getirdiğini söylemesi bu sıkışıklığın tezahürü olarak ele alınmıştır. Bunun dışında makalede 60 darbesi sonundan 65'teki ortanın solu söylemine kadar CHP'nin DP ve CHP Türkiye'sini uzlaştırma rolü üstlendiği kısaca anlatılmıştır.

Partinin 1965'ten 1980 darbesine kadar içinde bulunduğu durumu ele alan "1965'ten 1980'e Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu" adlı makalede Kerem Hocaoğlu tarafın-

dan, halkçı kimliği ve ortanın solu söylemiyle önemli bir aktör haline gelen Ecevit ile birlikte partinin yaşadığı dönüşümler soğuk savaşın etkisiyle alevlenen komünizm tehdidi, 12 Mart 1971 askeri muhtırası, İnönü Ecevit çatışması, Ecevit'in genel başkanlığı ve kurduğu koalisyonlar çerçevesinde açıklanmıştır (s. 115-145). Bu bağlamda kalkınma, bozuk düzenle mücadele temalarının yoğun hale geldiği zamanın ruhundan ve dahası göç ve kentleşme ile toplumsal yapının dönüşümünden etkilenen partinin kimliğinin on beş yıllık dönemde sosyal demokrasiye yahut demokratik sola kaydığı vurgulanmıştır.

12 Eylül sonrası CHP'nin yasaklı konuma gelmesiyle onun yerini doldurma niyetinde olan partiler siyasal arenada kendine yer bulmuştur. Kitabın derleyicisi tarafından kaleme alınan "12 Eylül Sonrası CHP'nin Yerine Arayışlar Halkçı Parti ve SODEP" adlı makale tam da bu süreç üzerinde durmuştur (s. 155-181). Bu süreci 12 Eylül darbesiyle meydana gelen toplumsal örgütlenmeye, sivil topluma, sağ ve sol ideolojilere izin vermeyen sosyal, siyasal yapılanma ve ihracata dayalı büyüme stratejisiyle iç talebi kısan ekonomik yapılanmayla beraber yasaklı hale evrilen CHP'nin sosyal demokrasi görüşünü CHP'li isimlerin tekrar diriltme stratejisi üzerinden okumuştur. HP ve SODEP'in iki ayrı sosyal demokrat parti olarak siyasal arenada yer almasının ve Ecevit'i yanlarına çekememelerinin diriltme stratejisine taş koysa dahi bu iki partinin birleşmesinin bu strateji adına önemli bir adım olduğunu vurgulamıştır.

Bu noktada derleme Derya Kömürcü'nün "Merkez Solda On Yıllık Bir Parantez: SHP Deneyimi" başlıklı yazısıyla devam etmiştir (s. 183-213). Söz konusu başlıkla 1985 yılında emeğin kitle partisi olarak kendini tanımlayan, sosyal ve ekonomik hakların iyileştirilmesine yönelik söylemleriyle birlikte ANAP'ın dışladığı emekçiler, yoksullar, Aleviler ve Kürtler gibi gruplarla bağ kuran ve yükselişe geçen SHP'nin sol, sağ ve sol-sağ sentezi hizipleşmeleriyle yaşadığı kimlik bunalımını iktidara ortak olduğunda da sürdürerek ideolojisini kaybetme sürecine gidişini ve en nihayetinde Kemalizme sarılarak 1992'nin yeni CHP'si içinde erime serüveni işlenmiştir. O dönemde soldaki bir diğer deneyim Ecevit'in DSP'sine de derlemede Ömer Atagenç imzalı kısa bir alan ayrılmıştır (s. 248). "Ecevit'in Yol Ayrımı Demokratik Sol Parti" şeklinde başlıklandırılan bu makalede DSP'nin merkez solda çok seslilik oluşturmaktan ziyade Ecevit'in 12 Eylül arifesinde oluşan CHP içindeki hizipleşmelerle diğer bir ifadeyle geçmişle hesaplaşması üzerine kurulu olduğu detaylı bir şekilde vurgulanmıştır.

Derlemede CHP'li isimlerin yeni partiler kurarak girdiği arayışlar aktarıldıktan sonra CHP'nin yeniden açılış dönemi O. A. Yılmaz'ın "Rejim Koruma Güdüsüyle Pragmatizm Arasında Baykal CHP'si" makalesiyle tartışmaya açılmış ve Baykal'ın CHP'sinin geçirdiği dönüşümler ve ideolojik yörüngesi konjonktürel bir çerçevede değerlendirilmiştir (s. 255-285). Bu noktada Baykal CHP'sinin AK Parti iktidarına kadar olan dönemde temele aldığı sosyal demokrat ilkesine rağmen eşitlikçi toplum savunusu yerine mevcut hakları korumaya

yönelik bir söylem ve politika geliştirmesi küresel dünyada neoliberalizmin yükselişi ve sosyalizmin çöküşü göz önüne alınarak açıklanmıştır. CHP'nin bu dönemde başta benimsediği Anadolu Solu'ndan uzaklaşarak Ulusal Sol'a yönelmesi ise 28 Şubat sürecinin tehdit olarak algılanması, bu sürecin uzantısı olarak görülen AK Parti ve Erdoğan'ın yükselişe geçmesi, sol çizgideki ana rakibi DSP'nin düşüşü ve sosyal demokrat ideolojinin küresel arenada krize girmesiyle ilişkilendirilerek irdelenmiştir.

Baykal'ın istifa etmesiyle başlayan Kılıçdaroğlu dönemini anlatan C. O. Özdemir imzalı "Kılıçdaroğlu Döneminde CHP'nin ve Muhalefetin Dönüşümü" adlı makale ile derleme sonlandırılmıştır (s. 297-325). Bu makalede partinin temel niteliği haline gelen Kılıçdaroğlu'nun muhalefeti genişletme stratejisi ve bunun uzantısı olarak oluşturduğu ittifaklar değerlendirilmiştir. Muhallif grupların bir araya geldiği gezi olaylarından beslendiği öne sürülen bu stratejinin güçlü bir aktörle işleyebileceği 2014 seçimlerindeki başarısızlık üzerinden anlatılmıştır. Dahası 2023 seçimlerinin kaybı da bu durumla ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Öte yandan Kılıçdaroğlu'nun partisinin logosu olmadan adalet yazan bir pankartla yaptığı 420 km'lik yürüyüş, 2019 yerel seçimlerinde diğer muhalefet partileriyle kurduğu ittifak, İmamoğlu ve Yavaş gibi güçlü ve ilçe belediyelerinde hizmetleri bilinen siyasal aktörleri aday göstermesi stratejisinin işlediği örnekler olarak sunulmuştur. Söz konusu derleme bahsini geçirdiğimiz bu makaleler dışında CHP içerisinde önemli konumda bulunmuş ve kendinden söz ettirmiş aktörlerin yaşam öykülerine de alan ayırmıştır. Bu noktada Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Recep Peker, Kasım Gülek, İsmail Nihat Erim, Bülent Ecevit, Turan Güneş, Erdal İnönü, Murat Karayalçın, Rahşan Ecevit, Deniz Baykal, Altan Öymen ve Kemal Kılıçdaroğlu'na ilişkin yazılar makaleler arasında kendine yer bulmuştur.

Üst satırlarda amacı ve içeriğindeki temel noktaları ele aldığımız bu derleme CHP'nin kimliğini ve bu kimlikteki dönüşümleri içerisinden geçtiği konjonktürle birlikte düşünmemizi sağlayan iyi bir siyasal parti analizidir. Tek partili dönemde Batılı bir modernizmi benimseyen CHP'nin birden 30'lu yılların başlamasıyla Kemalizmi dile getirmesinin 1929 ekonomik buhranı ile Batı'nın krize girmesi sonucu oluştuğu (s. 34-35); temel ilkelere olan laikliğin 1946-1950 yılları arasında esnetilmesinin din alanını Demokrat Parti'ye bırakmama stratejisi olduğu (s. 75); DP'nin Arapça ezan yasağını kaldırmasına laiklik hassasiyetine rağmen mimarı oldukları demokratik düzeni sürdürme niyetiyle karşı çıkılmadığı (s. 92); 1965 yılında ortanın solu söyleminin benimsenmesinde TİP'in siyasal arenadaki etkili çıkışının oluşturduğu tedirginlik olduğu (s. 116); Baykal döneminde benimsenmeye devam eden sosyal demokrasinin eşitlikçi toplum tasavvuruna kadar genişlememesinin dünyada yükselen neoliberalizmle birlikte sosyalizmin rafa kalkmasından kaynaklandığı (s. 25); 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhafazakar bir isim olan Ekmeleddin İslamoğlu'nun aday gösterilmesinin AK Parti iktidarı ve toplumdaki din konusundaki hassasiyetle ilişkilendirildiği (s. 304) şeklindeki analizler bu noktada önemli örnekler olarak karşımızda durmaktadır.

Derlemenin güçlü yönü bir partinin kimliğine tarihsel, toplumsal, ekonomik ve uluslararası koşullarla bakmamızı sağlamakla da sınırlı değildir. Ekin Kadir Selçuk daha derlemenin ilk satırlarında CHP kimliğinin sadece içinde bulunulan siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal yapıdan etkilenmediğini aynı zamanda aktörün failliğinin de elzem olduğunu işaret etmiştir (s. 11). Zaten derlemede çok partili yaşama geçiş sürecinde Recep Peker-Nihat Erim, Demokrat Parti iktidarı döneminde Kasım Gülek-İsmet İnönü, Ortanın Solu söyleminin benimsendiği yıllarda Bülent Ecevit-Turhan Feyzioğlu, 1971'deki askeri muhtıra sonrası İsmet İnönü-Bülent Ecevit çatışmalarıyla partinin şekil değiştirmesinden bahsedilerek aktör vurgusu pekiştirilmiştir. Kılıçdaroğlu döneminde 2014 ve 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin kaybedilmesindeki adayın etkisinin altı çizilerek aktörün failliğinin önemini bir kez daha üstüne basılmıştır (s. 304, 322). Bunların dışında yukarı satırlarda adlarını zikrettiğiniz CHP'deki etkili aktörlerin yapıp ettiklerinin partinin gidişatındaki etkilerinin anlatıldığı biyografik ara bölümler de failliğin önemini anlamamız açısından oldukça işlevseldir. Dolayısıyla derleme bir siyasal partinin sosyal bilimlerin temel konularından biri olan yapı ve fail birlikteliğiyle irdelenmesinin ehemmiyetini ortaya koyarak siyasal partilere sosyolojik bakabilmenin imkanını sunmuştur.

Bahsini ettiğimiz bu sosyolojik bakış partinin kimliği ve bu kimliğin dönüşümünden de ibaret olmamıştır. CHP'nin günümüzde daimî muhalefet koltuğunda oturmasının daha açık bir ifadeyle uzun süredir sürekli kaybetmesinin partinin politikaları, söylemleri, aktörleri ile Türkiye'nin toplumsal yapısı arasındaki ilişkinin çözümlenerek açıklanmasında da görülmektedir. Özellikle Baykal döneminin ulusalcı sol anlayışında halkın ezildiğine ve bunun nasıl engelleneceğine dair bir politika üretimi yapılmadan halkın ezdirilmeyeceği yönünde bir söylem kullanılarak ve laiklik söylemi katılaştırılarak toplumsal yapıdan kopuk bir perspektif çizilmesiyle toplumsal yapıya göre söylem ve icraat üretimi yapan iktidar partisi karşısında şansını kaybettiğinin altı çizilmiştir (s. 281-283). Benzer şekilde Kılıçdaroğlu dönemindeki 2014 ve 2023 seçimlerindeki kayıplarda da toplumun daha güçlü, aktif siyasal aktörlerden yana tercihte bulunmasının göz ardı edilmesinin etkili olduğu belirtilmiştir (s. 322).

CHP'nin neden kaybettiğinin sosyolojisini yapmayı ihmal etmeyen bu derlemede çok partili yaşama geçiş, DP'nin iktidarı, Ortanın Solu, Baykal'ın ulusalcılığı, Kılıçdaroğlu'nun muhalefeti genişletme formülasyonu gibi partinin kırılma noktalarına göre yapılan dönemselleştirmenin yalın bir dille sunulması CHP'nin geçmişten günümüze yolculuğunu daha kolay anlamlandırmamızı sağlamaktadır. Bunların dışında CHP'nin kapalı olduğu 1980-1992 yılları arasında muadili yerine koyulan SODEP, HP, SHP denemelerinin ve dahası CHP açısından önemli bir aktör olan Ecevit'in DSP'sinin CHP'nin dönüşümündeki etkilerini anlatan bir bölümün de bulunmasıyla bütüncül ve geniş kapsamlı bir bakış kurgulanmıştır.

Öte yandan bu geniş kapsama rağmen CHP'nin gidişatında bilindik bir etken olan hizipleşmelere dönemleri anlatan makaleler içerisinde ve aktörlerin biyografilerinde kısaca değinilmesi hizipleşmelerin geçmişten günümüze olan dönüşümünü bir bütün olarak değerlendirmemizi zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla derlemede bu yönde bir çalışmaya yer verilmesi CHP'nin gidişatının zihinlerde oturtulmasını daha da kolaylaştırabilirdi. Bir diğer zayıf yön de özellikle 2019 yerel seçimlerinde başarı kazanan ve dahası 2023 genel seçimleri için toplum nezdinde kabul görecektir adaylardan olduğu düşünülen Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu'na dair biyografik yazılara yer verilmemesidir. Bunların dışında Baykal dönemini anlatan makalede yazarın CHP'nin bu dönemin siyasal arenasındaki kutuplaşma zemininde demokrasiyi tartışmaktan kaçarak taraf olduğuna dair eleştirisini sunarken iktidarda olan AK Parti'nin demokrasiyi kötüye kullandığına dair anlatısını kutuplaştırıcı bir söylemle ortaya koyması (s. 274) derlemede dikkat çeken bir zayıflıktır. Derleme bu zayıflıklarına rağmen ülkemizin kurucu partilerinden biri olarak hayatına başlayan CHP'nin geçmişten bugüne detaylı bir portresini sunması ve bugünün siyasal arenasındaki konumunu sosyolojik bir perspektifle ele alması açısından siyasal partiler, CHP ve siyaset sosyolojisi ve siyaset bilimi literatürü açısından önemli bir eser olarak karşımızda durmaktadır.